

Знаўца гісторыі Навагрудчыны

Місца: "Літаратура і мастацтва" - 2012-05-04

Некаторыя з тых, каму давялося жыць у мястэчку Любча ў 1960-я гг., памятаюць такую карціну: сярэдняга ўзросту мужчына выходзіў на лужок пасвіць казу, а сам, прысеўшы непадалёк, даставаў ручку і паперу ды пачынаў пісаць. Адноўчы, калі гаспадар казы задрамаў на сонейку, тая так зацікавілася ягонай творчасцю, што ўжыла ў ежу рукапіс, які ляжаў побач. Яго аўтар, настаўнік гісторыі ў мясцовай сярэдняй школе, пазней прыпамінаў здарэнне з усмешкай: "Вось, пісаў гісторыю Любчы, ды каза з'ела..."

Віктар СВЯКЛА,
навуковы супрацоўнік ЦНБ
НАН Беларусі

Бацька школьнага музея

Імя гэтага настаўніка — Мікалай Вінар. Менавіта дзякуючы артыкулам, нарысам, нататкам па гісторыі Навагрудчыны ён заслужыў павагу землякоў. А яшчэ ён вядомы як заснавальнік школьнага гісторыка-краязнаўчага музея ў Любчы, таленавіты педагог, гарачы прыхільнік аднаўлення старажытнага помніка архітэктуры — Любчанскага замка.

Вінар нямала зрабіў як арганізатар экскурсійнай і турысцка-краязнаўчай работы ў школе: акрамя традыцыйных турзлётаў яна стала ўключаць і веласіпеды па партызанскіх сцежках, і аўтобусныя падарожжы па Навагрудку і ваколіцах з наведваннем міцкевіцкіх мясцін, і паездкі ў Мінск, у Брэсцкую крэпасць, нават за межы Беларусі — у Маскву, Ленінград. Быў перакананым прыхільнікам адраджэння Любчанскага замка. Цікавыя і яго метадычныя распрацоўкі ўрокаў гісторыі.

Датай адкрыцця Любчанскага школьнага гісторыка-краязнаўчага музея лічыцца 1964 г. Аднак вядома, што ўжо ў 1961 г. члены краязнаўчага гуртка пад кіраўніцтвам настаўніка гісторыі распачалі збор экспанатаў.

У першыя гады свайго існавання музей змяшчаўся ў двух пакояў Брамнай вежы Любчанскага замка (у новы школьны будынак ён пераехаў толькі ў сярэдзіне 1970-х) і меў два аддзельныя

"Далёкае мінулае" і "Аб Вялікай Айчыннай вайне". Самымі каштоўнымі экспанатамі першага з іх сталі археалагічныя знаходкі эпохі неаліту, рэдкія старажытныя манеты, бронзавыя флюгер з выявай герба Любчы, які калісьці знаходзіўся на замкавай вежы, метрычная кніга Наваградскага касцёла 1601 г. Шмат увагі адводзілася славамі любчанскай друкарні XVII ст. У аснову другога раздзела леглі экспанаты, што сведчылі пра барацьбу супраць фашыстаў, якую вялі ў ваколіцах Любчы партызаны брыгады імя Дзяржынскага і першага коннага дывізіёна пад кіраўніцтвам Д. Дзенісенкі.

Пазней у музеі з'явіліся стэнды "Барацьба працоўных за сваё вызваленне" (уключаў фотаздымкі ўраджэнцаў Наваградчыны — удзельнікаў рэвалюцый 1905 і 1917 гг., мясцовых членаў КПЗБ, лістоўкі, друкаваныя выданні і іншыя дакументы пра дзейнасць падпольных, партыйных і камсамольскіх арганізацый) і "Аднаўленне і развіццё народнай гаспадаркі" (адлюстроўваў будаўніцтва гарадскога пасёлка, арганізацыю бліжэйшых калтасаў).

Узнік у музеі і стэнд "А. Міцкевіч — наш зямляк", прысвечаны жыццю і дзейнасці польскага паэта на тэрыторыі Навагрудчыны.

М. Вінар наладзіў кантакты не толькі з рэгіянальнымі арганізацыямі, але і з архівамі ў Гродне і Мінску, з Літоўскай АН, дзяржаўнымі музеямі ў Варшаве, Кракаве і Беластоку, з шэрагам школьных музеяў Беларусі і Украіны. З паездкі ў Польшчу летам 1964 г. прывёз

каштоўныя экспанаты, якія адносіліся да гісторыі Наваградчыны.

Музей, створаны Вінарам, хутка набыў славу аднаго з лепшых школьных музеяў Гродзеншчыны. Цікавіліся пачынаннем Мікалая Андрэевіча і шмат у чым дапамагалі заслужаны настаўнік БССР, заснавальнік народных краязнаўчых музеяў у Валеўцы, што на Навагрудчыне, і ў Дзягале Міхаіл Петрыкевіч, таленавіты мастак-аматар і калекцыянер рытэнтаў, звязаных з гісторыяй наваградскага краю, Раман Лецка, вядомы айчынны археолаг, нараджэнец суседняй Іўеўшчыны Леанід Побаль, мінскі збіральнік кніжных рэдкасцей Лявонцій Клок.

Любчанскі летапісец

Дзве знаходкі Вінара звязаныя са знакавымі датамі любчанскай гісторыі — узнікненнем самога паселішча і будаўніцтвам замка.

Сучасныя даведнікі і энцыклапедыі сцвярджаюць: першая згадка Любчы ў пісьмовых помніках адносіцца да 1401 г. і звязваецца з ваеннымі паходамі нямецкіх крыжакоў. Вінар жа адшукаў больш раннія ўзгадванні пра мястэчка — у кнізе В. Ластоўскага "Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі". Ластоўскі прыводзіць звесткі пра датаваны 1241 г. манускрыпт на пергаменце пад назвай "Напісання Афанасія мніха к Панкові...", напісаны "рукою шматгруднага дзяка Мікіты з Любчы". 1241 г. як дату ўзнікнення Любчы Вінар прыводзіць і ў сваім гісторыка-эканамічным нарысе, і ў больш ран-

нім артыкуле "Пасёлку Любча — 700 год" (1961). Гэтая дата пераклікаецца са сцвярджаннем Т. Нарбута пра тое, што ў сярэдзіне XIII ст. у Любчы ўжо існавала рэзідэнцыя біскупа Віта і дамініканскі сабор, дзе, магчыма, у 1250 г. хрысціўся ў каталіцкую веру Міндоўт, а таксама з паэтычнымі радкамі У. Сыракомлі:

... Як адмовіцца ад наведвання Любчы,
дзе ў глыбокай старажытнасці

быў сабор,
дзе ў паганскай Літве часоў Міндоўга
Высока нёс біскупскую годніцу

Віт Дамініканін.

Выказанае Вінарам меркаванне пра тое, што Любча існавала яшчэ ў сярэдзіне XIII ст., мае прыхільнікаў і сярод сучасных гісторыкаў.

Другая знаходка з'яўляецца ледзь не ідэальным пацвярджэннем першай. На згаданым выпшэй флюгеры з вежы Любчанскага замка Вінар убачыў лічбы — "1281". Мікалай Андрэевіч так і не змог вытлумачыць гэтую дату, якая зусім не стасавалася з вядомымі звесткамі з гісторыі замка. Ён лічыў (відаць, да канца сваіх дзён), што 1281 г. — час з'яўлення больш ранняй пабудовы, якая існавала на месцы замка. Разгадку ж надпісу лёгка знайшлі гісторыкі: Вінар памыляўся ўсюго на адну лічбу — і на цэлыя тры стагоддзі. Годам узнікнення Любчанскага замка сёння лічыцца 1581 г.

Спадчына і спадкаемцы

Дакументы, якія адносяцца да жыцця і дзейнасці краязнаўцы з Любчы, можна знайсці ў розных

дзяржаўных сховішчах Беларусі: Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, у Навагрудскім гісторыка-краязнаўчым музеі, Любчанскай гарпасялковай бібліятэцы. Што датычыць першай з названых устаноў, то сюды ў хуткім часе пасля смерці Вінара трапілі дакументы з яго асабістага архіва: біяграфічныя матэрыялы, манатграфіі пра Любчу і Навагрудак, артыкулы, нататкі, нарысы, перапіска, фотаздымкі, калекцыя прац розных аўтараў па гісторыі Навагрудчыны, сабраная Вінарам.

Не загінуплі і добрыя справы і пачынанні Мікалая Андрэевіча. Музей Любчанскага краю, які калісьці мясціўся на невялічкай плошчы ў замкавай вежы, сёння носіць званне народнага і займае прастору ў 450 кв.м, на якой змяшчаецца восем аддзелаў. Многія з іх тэматычна блізкія да тых, што існавалі яшчэ ў часы Вінара, але ёсць і новыя, у прыватнасці, "Гісторыя школы" і "Скульптурны" (у яго аснове — працы скульптара і майстра разьбы па камені Віктара Гросы, які нарадзіўся ў недалёкіх ад Любчы Дзяліцях). У 2010 г. Навагрудскі райвыканкам уключыў імя краязнаўца ў раённую Кнігу славы.

Шануюць імя свайго бацькі і дзеці Мікалая Андрэевіча — дачкі Ала і Тамара ды сын Валерый. Другая дачка Вінара, кандыдат медыцынскіх навук Тамара Сярова, ажыццяўляе адно з даўніх бацькавых спадзяванняў, з'яўляючыся членам апякунскай рады Дабрачыннага фонду "Любчанскі замак". А ўзначальвае фонд Іван Пячынскі — былы любчанскі школьнік з няблізкіх ужо 1960-х, калі пачынаў сваю дзейнасць па стварэнні школьнага музея Мікалай Вінар.